

Юл. Марновш

СИПКОВА ПОЛЯНА

НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА Ч. 33.

ЮЛЯН ТАРНОВИЧ

СИПКОВА ПОЛЯНА

ОПОВІДАННЯ

КРАКІВ

1941

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Накладом »Українського Видавництва«, Краків,
Райхштрассе ч. 34, II.

Друк: »Нова Друкарня Денникова« під комі-
сарською управою, Краків, вул. Ожешкової 7.

Verlag: „Ukrainischer Verlag“, G.m.b.H. Krakau,
Reichsstrasse 34/II.

Druck: „Neue Zeitungsdruckerei“, Kommissarische
Verwaltung, Krakau, Orzeszkowagasse 7.

ДАВНІ ЗБІЙНИКИ

Старі судові документи давніх війтівських судів у Мушині, Новому Санчі, Новому Торзі, Бічу, Бардієві та Березові позаписували безліч цікавих подій із часів лемківського „збійництва“. У XVII, XVIII. й першій половині XIX. ст. на підкарпатському підгір'ю було більше „збійників“, аніж у цілій тодішній Польщі.

Коли гетьман Богдан Хмельницький почав у 1648 році повстання, вістка про це дійшла й на Лемківщину, і нарід на Лемківщині сміливіше підняв голову, бо панщинний гніт ставав щораз більше невиносний.

З дня на день зростали збійницькі лемківські гатєги, збиралися у великі дружини — їх діяльність і вчинки приймали застрашливий вид.

Про ті часи, про збійницькі вчинки збереглися досі різні перекази на Лемківщині. Одні оповідають, що в печерах на Лемківщині поховані великі скрині з золотом, сріблом і дорогоцінними самоцвітами. Другі вказують на те, що на верхах бескидських гір, під великими скелями, позакопувані збійницькі гроші. А лемківські збійники, в відплату за кривди селян, грабили багатих, часто гроші роздаючи бідним, то й нарід бачив у них своїх оборонців, називав їх збійниками-шугаями, а не розбійниками. Збійники нападали на двори, на

млини, на фолюші га коршми жидів-арендарів, селян не чіпали.

А проте дехто звав їх опришками, бунтарями, герштами, а то й розбійниками.

У звязку зі збійництвом витворилися на Лемківщині окремі пісні, н. пр.:

Ей, овце мої, овце,
най вас пасе, хто кце,
Ей, я вас пасав не буду
гей, за шугая піду!

Або інша пісня:

Шугаю, шугайку, ей, не ходи до мойої фраїрки,
Ей, бо ся напиєш (2) та кирвавої палінки...

На чолі збійників стояв отаман — людина дуже очайдушна, проворна, бистроумна, дужа, непохитної, твердої вдачі. Ватага збійників складалася деколи з кількох сотень сильних лемківських юнаків. Поділялася на окремі менші відділи, які до більшої виправи лучилися під проводом свого головного отамана. Збійники дуже любили ховатися на горі Церговій біля Дуклі, у Нижніх Татрах за Дунайцем у величезних печерах „Свободи“, на горі Магура коло Мушини в т. зв. „Збійницькій Печері“, недалеко села Перегримки в Горличчині на горі Перегибі, на горі Пуста біля Великої Вірхомлі, при Попруті (Попрад), в Усті Руській, коло т. зв. „Збійницької Крилиці“, на горі Маківка під Романовом. Багато було збійницьких печер у лісі над Великою та Малою Ростокою, на Бабиній горі біля Одрехової, по лісах над Барвінком, на горі Ключ недалеко Мисцової, коло Крампної, над Дунайцем, біля Щавниці.

Але ж за збійництво сурово карали. Із давніх судових документів довідуємося, що схоплених

збійників четвертували, вплітали в колесо, відрубували їм голови, вбивали на палю, вішали на шибениці, або живцем умуровували в вязничні льохи. Та все це не відстрашувало людей іти у збійники — що більше: число їх зростало.

Попастися до збійницького товариства не було легко. Хто приставав із збійниками або дав докази своєї ненависти до кривдників народу, той мусів передусім виявити велику зручність, второпність, силу, витривалість, мусів мати віправне око — стріляти, висліджувати небезпеки. Але цього було ще мало. Кого мали приймати до збійницької ватаги, той мусів перебути „перше хрищення”. Відбувалося воно так, що охотник мусів як олень стрибнути через річку й то як переказують, стрибнути треба було не денебудь собі, а через ріку Дунаець, що за Щавницею звужує трохи своє широке річище. Таксамо треба було встояти на сторожі цілу добу в часі найгіршої непогоди, або продертися вночі крізь найгустіший ліс, щоб принести чи вістки від іншої ватаги, чи харчі зі села для товаришів-збійників.

Один із перших збійників, що жив у XVI. ст. в лемківських горах, був Іван Малик із Ростік, та він шугаював тільки по угорському боці. Його мучили у вязниці в Мушині й Новому Торзі за збійництво, але він двома наворотами втік із вязниці та пропав без сліду десь на Угорщині.

Другий отаман лемківських збійників, Юрко Цюпа, нападав на двори в Горличчині. Його гайдуки почетвертували.

Сипко (Осип) з Великої Мацини мав, кажуть, меч чародійної сили, нападав на жидівські коршми та млини. Згинув у лісі недалеко села Бортного коло Горлиць, на поляні, яка й досі зветься

„Сипковою Полянню“. Там йому гайдуки відрубали голову.

Яцко Михальчин із Ізб довго шугаював по обох боках Карпат. Його почетвертували в Мушині.

Лешко (Олекса) Романяк із Мушинки ограбив жидівський фолюш у Поворознику біля Мушини й Тернавці коло Романова.

Дмитро Литвинів із Брунарів улаштував виправу на двори, зокрема жорстоко мстився на митниках, які не шкодували народу в часі переїзду карпатськими шляхами. Він знав про кожний переїзд купців із Угорщини в Сяницьку Землю ужоцьким провалом біля Сянок, дуклянським провалом і княжою телицькою дорогою до Санча. Його почетвертували в Мушині.

Гриць із Кривого був отаманом ватаги, яка шугаювала на угорсько-лемківському промежжі. У лісах мав він такі переходи, про які ніхто, крім, нього та збійників, не знав.

Василь Баюсь із Ліщин був солтисом у селі та водночас отаманом збійників. Він помагав і лемкам і бідним мазурам, а душив тільки жидів (на Лемківщині ніхто не бачив жида до XV. ст.).

Микула з Вислави (тепер — Висова), Панько Щерба зі Смереківця, Семань Ячечко зі Снітниць, Ванько Мороз зі Щавника, Яцко Чачівський з Чачева, Сенько зпід Маковиці, Васько Чепець із Стопкова, Андрій Савка з Орави — ось імена важніших лемківських шугаїв, які наводили від XVI. до першої половини XIX. ст. страх на двори та зганяли сон із очей жидам-арендарям.

Та збійницькі вчинки не обмежувалися самими нападами на двори й коршми. Ось, напр. коли Сипко з Мацини чатував на жида з Відрані, що

віз овочі до Орнави (тепер — Телич) та довідався, що у Виславі засудили красуню Оленку на спалення на костирі, зібрав до схід сонця велику ватагу, і не встигло на світ благословитися, а Оленка була вже вільна. Була це мужицька красуня, а що не пішла на панські спокуси, з неї зробили чарівницю й засудили на смерть на костирі.

Таксамо, коли в Росточі згоріла хата Петра Поливки, збійники збудували йому за один тиждень нову хату. І як у селі Мощанець лютувала чума, й нарід умирав як мухи, збійники виселили ціле село між свої родини, село спалили, землю переорали, і шойно на нових ділках побудували нове здорове село.

Бо лемко звик був від віків господарити на своїй землі сам і тільки одного Пана над собою признавав, Того, що на небі...

ЮЛІАН ТАРНОВИЧ

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

12/11/2011

СІПКОВА ПОЛЯНА

Яр ріки Попраду скупався в ранній мряці. Всі прибережні кущі пянїли від каплин водяних перлин. Але верхівя крилатого дуба, що гордо стрїляв понад скельні заломи яру, пробивалося з імлі та маестатично гойдалося в блесках першого сонця. Не видно було із горба водяного плеса, тільки легкий шепїт білогривих водяних коників нагадував, що вдолї плине ріка. Серни, що вгналися із бору дебряним заломом, бистро стрибнули за першу закруту, по білих камінчиках перейшли під ліскові пруди й напувались у прибережньому джерелі, в підніжжі дужого дуба. З ріки не хотїли серни пити воду, хоч ніхто їх не полохав, а нічні водянки вже давно скрились у смарагдових нетрях бистрогривого Попруту. Над яром кружляв орел широкою веретою і чатував на молодого зайчика. Він бачив, що зайчиха скрилась у перині комюшини, але малих стрибунчиків не находив ніде бистрим своїм оком, щоб камінчиком упасти на мале, сіре отроча. А пак вистрілив би із ним під високе небо та двома помахами своїх широкоперих крил занїс би у гніздо своїх голодних писклят. Серни не боялися вірла й свавільно герцювали на перших зелених зарінках.

Сонце виїздило золотою каритою із бору

та сіяло щедрою жменькою свої самоцвіти по Божому світі. Перед цим багатим сівачем тікала мряка в букове гайлісся, або падала мокрою скатертю в м'який водяний лан ріки.

На пасіках, за довгим потоком випливав дим сивобородим дідухом понад хрестики срібних смерік і високим стовпом пнявся тополею до неба. Але на небі не було ані одної хмаринки.

На поляні горів вогонь. Трищали на варті смерекові конари й веселою сонілкою лунала співанка по борі:

Гей, Янчик, Янчик не ходи в шугай, —
оженися!

Гей, ти будеш, гей-ти будеш банувати,
звербуєшся!

Грімким відгомоном ударяла пісня в дебрані мрамори та не губилася в бору крутіжах. Ранньою россою плинула по всіх пасіках, п'янка від сторчиків і дужа, бо вона ця співанка народжувалась у молодечих легенях Юрка з Мацини. Він ждав на поляні на своїх побратимів. І добре знав, на що чекає. Юрко сидів на пеньку смереки й довгим прутом, лісковим погортачем ізсував чатину, ялівці до вогню, щоб іздалека видно було його місце. Весело всміхалися його очі, коли нагадав собі недавній похід усіх побратимів по круглене оливо, ковані пистолі та бочілки пороху. З Цергової над Тису йшли три ночі й ще світанок не ставав, як їх тридцятьох дужих юнаків виважили своїми раменами залізом ковані во-

рота в складах зброї ужгородських жидів та нагорнули безліч усякого добра. Не для грабунку летіли вони над тисову воду, тільки в потребі. — Чим боронитись перед тічною гайдучні? Голіруч?! А він на тебе кругленим залізом?! Або то він перший володарем зелених гір?... Гайдук і його шляхта!... Бідному людові привели ще тридцять молодих коників, що паслися вільним стадом над Ондавою та роздали таким, що — їм найбільше гайдуки дошкулювали. Юнаки заїхали на конях до передгороддя Високого Містечка, потім поза Дуклю й Романів, розгубити молодих лошаків. Вислали свідницькі арендарі жандармів із косицями шукати своїх коней, але найди в копиці сіна, або ще краще в лані конюшини зеленого кошика? Або в модрих хвилях Попруту сухий камінчик? А наш бескидський бір милями тягнеться.... І кожна смерека струнка, срібними гильками примаєна.

Юрко не прикладав великої ваги до ватри, бо він і так добре знав, що побратими знають місце за червоним берегом. Може ще з двадцять кроків від цього берега вліво на поляні при ріці не першина йому зустрічатися із своїм товариством. Відціля видно млиницю над рікою, як на столі. Зпоза смереки й каменем докинув би в очі тиркотливої буди. Але того Гершка, що випиває кров з людей, треба буде привчити. Щоб знав, як меле млиниця. Але аж тоді, коли з двірського привезуть збіжжя молоти. І шлябан теж тоді відгородиться.

Юрко встав із пенька, покинув сухого

ріща на вогонь і пішов до ріки. Нікого не було довкруги. Тільки тихе плесо води. Під смерекою найбільша глибина, там у само полудне купаються стрункі молодиці — смєрїчки. Бо тоді сонце на самій своїй висоті. А потім знову під вечір, як тіні лягають спати, смєреки купають і сполікують свої срібним налистом мережані шати. Юнак сперся об крайню ялицю та любувався переливками буйних Попрутових качуриків, що здоганяли себе між високими камінними порогами, або стрибали з одної граніту заставки на другу. Він скинув скоро поверх голови свою сорочку, відпоясав білі ногавки, перевісив своє одіння на смєрекову гильку й шубовстнув у смарагдову темінь води. Пірнув аж до підводної білої долівки, як олень у гущі бору за Могильчаною яругою. Довго не було Юрка, наче б він за дечим у воді вганявся. Добрих декілька кроків від цього місця, де він пірнув у водяній крутіжі, вказалась його розкуйовджена голова. І здоровенний сміх сполохав пліску, що надлетіла та хотіла сісти на ріні. Юнак черпнув повними легенями твердого повітря та ще раз пірнув у воді. Але цим разом скорше виплинув і лежачи на спині, легко ногою веслував та плинув до берега. В його руці була здобича, як праник маруна кидалася та хотіла видертися з його дужої жмені. Юрко добре вмів тримати рибу в руці, не одну маруну чи пструга зловив уже в Попрутовій скарбниці.

Ще хвилину кидалася риба по ріні, Юрко наборзо вдягнувся, втер лице полою

сорочки та пішов до ватри. Сів на пеньку, вичистив рибу та почав пекти її на гарячій брилі. І знову співав:

Гей, ходило дівча до ліса на гриби, тай зблудило;
В темнім гаю стежку, гей, згубило.

Сідай дівча на підводу, вивезу тя на дорогу,
Гей, гея, гея, гей! З ліса на дорогу!

А там вдолі попід гай вітер віє,

Там козак пшениченьку сіє,

Гей, гея, гея, гей! Пшениченьку сіє...

Смакувала молодому юнакові печена риба, як білий крайний хліб. Він цілу ніч мандрував і щойно із смеркаючими зорями здрімався на часочок під крилатою ялицею. Його привела тут стежка аж з-під самого Змійгороду. Там над долішнім коліном Вислока дивні вістки кружляють між народом. Обявився такий лицар, що скликує всіх хрищених проти шляхти й жилів. І свободу обіцює. Його люди ходять від села до села та прискорблений люд будять із сну. — Вільно вам буде жити... — Треба цим полум'ям усі бескидські села огріти. Така воля цього великого лицаря.

Юрко говорив із таким одним віщуном у Змійгороді й сам гаряче запалився до чину. Треба би тільки добре обговорити цілу справу із Сипком. Але він тепер десь у полонинах лікується, так йому доїхали гайдуки в Новому Торзі. Гайдуки зловили Сипка на дорозі перед Чорштином і скованого пригнали на суд до Торгу, вплели його в коло, але він нікого не видав і хоч обі руки йому поломили, утік і лікується.

На розстайдоріг клині розвернулася широкими бедрами коршма. Одною стріхою прилягла до дуплавої верби, а ванькірями застелила стежку до гайлісся. Під вербою гори товченого скла, різного жидівського барахла, бруду й погані. Собака тікала з цього кута. Віконниці теленькали звішеними ручицями й видзвонювали зловіщі знаки над селом.

У коршмі сидів рудий Борух і смоктав кров із цілої околиці. Неодна сирітська сльоза впала на його та проклін цьому поганцеві за юридиві його вчинки! Паношився і розживався рудий гад на недолі уярмленого шляхтою люду. — Бодай му вкрсе очі присіла, я його цуценятам — щоб чорториями стежки пішли. На нього ще занавіска впаде за всі ошуканства й лизунства перед розпаниченою шляхтою. Рудий гаман!

За коршмою в млаці регкали жаби й наліпами лазили по гнилій воді. Неодин паниця, що його до себе замантив Борух, тверезив себе в цьому мочилі, як йому сивуха розум відобрала. А Лешко з під гучка й не вилазив із цих мокряків. Лежав під свинком у багні, слина капала йому з рота, а носом свистав і сопів, як чотири циганські міхи. — Щоб тільки дірватися зломаної шістки, уже біда несла його до шинквасу. І порція в рух! Аж поки зариганого, безтямного не викинув жид за поріг; а Лешко — шляпу, шляпу та хляп ножиськими волокитами до байори!

Заломлювала руки й плакала на ціле се-

ло його газдиня, бо до великої нужди докочувалося ціле газдівство. На провесні різала сікачем кички з острішків, та ж не було чим дозимувати одної худої корови. Дощ позлизував усі заліпи із стіни, вітер віяв і бушував по хаті, у віконцях брящали повибивані шибки й не було грейцара—чим їх позатулювати. З перескриньків усі вовчки повтікали, а пятеро дітиськ зубами дзидзикало з голоду й холоду. Був ще вільний півланок за рікою, але й на цей наборгував нещасний газда — Лешко з під гучала. Одне ще гучало-джерельце за смерековою загатою під садом свобідно собі дзюрчало. І жидова жажда його не заарендувала. А найкращий ланок, лука, грядки й береги з черешнями, цілий сливник уже в нехристових лабетах. Усе пропив і прокельтував небога-Лешко. Черешні з зозулними покладками, щоб і в самі найчорніші доновинки одне ядереце не могло голodne дитя собі зірвати, теж пішли в жидівські облови.

Такий той газда з під гучала. Чорна доля оповила його з голодом за жидівською приманою. А він ще добрав собі колегу, того Васька Духракового, що гірші сплітки по селі пускає, як стара з Паївки. Він ізшила вимотає довжезні вила, з дурнички виплете хмару облесних слів і ходить, юдить, підбехтує, карваньчить і настовбурює всіх сусідів один проти одного. А потім усе несе — ця хляпа! і з вітрами роздуває — коби тільки декому краще повелося, або краща птаха сіла на хату. — Уже його під сер-

цем млоїть і бігом! по свого компаня під гучок та до Боруха! На почестунок! Два пропийники, хоч Лешко інакший, бо не меле пащекою, як стара скрізьбабка, що дітиськам пупці завязує; вона цокотлива, але Духраків Васюньо, — о — го, го, го го! Внурить очі до землі та погані думки з собою носить, кому пришити б нову латку... Такий пайташ і бортачина. Заведія в селі, щоб село не мало спокійного сну, тільки шу — шу шу! Сплітничати... І в селі незгоду сіяти.

Борух намовив обох, щоб ходили йому на варту до шлябану. А мито за проїзд то вже він сам буде горнути до своєї жмені. По порції оковити від кожного разу дістануть наемники. Бо таким не хочеться по господарськи на хлібець працювати, тільки дарминкою розвертатись у калюжах.

Шлябан загороджував дорогу зараз біля ріки, а обабіч дороги камінним муром завалена стежка. Було таке шляхетське право, що й від дороги газда мусів у жида данину складати, як їхав до другого села, або міста. Борух специфіндер до такої служби, забабулить собі руду голову онучами, вдягнеться в драну халатину, згорблений у чотири погібелі пядить до панка під Свіржову, обрахунки робити за аренду села, доріг, коршми та млина з фолюшем. Але гроші не несе з собою, тільки в торговий день, як багато людей їде всіми доріжками, посилає перед собою післанцем.

А оба жидівські гамани, Лешко з Вась-

кою тупцяють при шлябані та ще й співають:

Паліночку пив би я,
Дуганець курив би;
Гей, кет-би шварне дівча,
Вера, ой любив би я!

Люди їхали до містечка, платили за проїзд, але свою думку добре думали. Вони знали — хто за ними постоїть... Бо Юрко з Мацини був у селі та явно і славно про цього великого лицаря оповідав. Тільки ще трохи почекати й згуртуватися, щоб усі сдне бажали та разом як один муж станули! Десятьох не буде приказувати й кожний на свою руку, тільки один верховодити буде найрозумніший зпоміж усіх! Тоді діло буде гідне крови.

Сипко на Царинській полонині вже видужає. До нього сходяться молоді юнаки й там теж є віщун з під Стрижева. Він несе від самого княжого городу Ярослава слова про нашу обнову...

Юрко стояв на крайчику поляни й добре бачив, що діялося під гіркою.

Оба пропийники відчиняли шлябан, а жид ішов від фіри до фіри та горнув господарське добро за проїзд.

— Давай пряжу! Ти ще за попередній раз не заплатив. — Видер із під соломи жид звиток пряжі газді й кинув заграблене на травник біля дороги.

Від інших брав срібну монету, або зерно, хліб, мед у глиняних посудах.

— А тебе не пущу! — злобно хрякнув

Борух у сторону Петра Модрикового, та задержав його коні. — Бо твоя Текля не хотіла прийти перед суботою вмити в мене долівку. Вона княжна, скаворожитьься жидом?!... — заслинився Борух і далі держав за віжки коней.

Юрко бачив усе те з поляни та вже хотів скочити на дорогу, щоб у свої дужі руку зловити цю пявку за гортанку, одначе здоровий розум велів йому інакше. До того він ще сердився на всіх, що швендалися непотрібно до міста, наче люди не могли б обійтися без посередницьких коншахів... Невже ж не можна одному поладнати всі справи для цілого села, тільки кожний зокрема їде з дурницею до міста?!... Скільки то часу марно пропадає. Та найважніше: з одним, що мав би в своїх руках перепродажу всього газдівського дорібку — зовсім інакше говорили б міські пявки й лихварі. А так... махнув Юрко рукою та вернувся на поляну. Вогонь уже пригаснув. Пригадав собі ще Юрко, що міг би гримнути із кованої рушниці до митника при шлябані, та ані собака не вгадала б ізвідкіля жидові кінець прийшов... Але й цю думку закинув. Легким кроком проходжувався по поляні. Із цього боку поляни, що від села, Юрко дивився на млиницю, бо й у його голові молюлися різні думки. — Як то нарід позбирати разом, добитися до його думання та звязати його з чинами цього лицаря, про якого всі вже оповідають, що він хоче працюючий люд із ярма визволити. Одні вірять, одні сумніваються та ще одні чекають; вони підуть,

як усі разом зберуться. Але одної думки та спільного бажання ще нема. А без цього годі зачинати. Мусить бути тільки один верховод і всі його мусять слухати! На десять різних голів, або хочби тільки дві суперечні собі, ведене діло не завершиться повним успіхом.

Настирливою бджолою налітали думки на Юрка й він не міг обігнатися від них. Нептерпеливився, але чекав.

А в долині хохоталося старе млинське коло. Кєлибалося та скорою хидою вихлюпувало воду, що падала за його запазухи з високого поріжка і скоботала його старечі груди. Водяні стрибунчики герцювали молодими лошакками на деревяній запірці та вдаряли всіми чотирьома ногами в колєві понеречки. Гойдалися на зелених лопатках, накопичувалися. І під їх твердим напором вертїться, скрипить старе млинське коло; хоче тікати, протерти свої захлюпані очі, вигласкати свою сиву бороду та злісним криком прогнати геть від себе водяних збиточників...

Вслухався Юрко в це таракання млиниці й на часочок призабув свої думання. Його збудило із задуми трїщання ломаних гильок під ногою. Відвернув голову в цей бїк і радісно засміявся. До нього підходить твердим кроком самий отаман, Сипко.

— Я знав, що тебе тут стрїну.— Звіталися оба та сіли на зваленій вітром старій ялиці.

Юрко смїливо глядїв отаманові в очі й оповїдав йому про свою зустрїчу із вісту-

ном з Ярослава. Це був молодий, дужий, з буйним чорним вусом козарлюга, що обійшов уже всі гірські села та нараджувався з усіми солтисами. А вони мали його слова переказати своїм людям та ждати, як запаляться вогні на бескидських верхах, тоді всі гірські вірли злетять — одні на яворинських пляях, одні на Церговій та ще одні на Княжому Куті біля Красної-села. Але найважніше завдання запалити вогні свободи й бажання лицарської слави в серцях усіх бескидських юнаків.

— Тоді треба нам, Юрку, зробити перевибір наших дружин. Одні треба доповнити, інші перемінити, а головну силу згурадити в найскорішому темпі в самому осередку нашої країни.

— Про це я думав теж і начислив, що буде нас повних вісім сотень. Самих найздоровіших юнаків, охочих до чину.

— Це гарно, молодий мій друже. Одначе, чи всі вони заправлені в лицарських чеснотах? Тих, що були минулої весни разом із нами над Тисою, оба добре знаємо. А інші? Молода ще кров...

— Отамане! Я тобі кажу, що новики ще краще паляться до козацьких діл Їм уже нестерпимо від гайдуцьких чинів. Бачу в очах нашої молоді зловіщі вогні, як тільки деякому шляхцюра залізе в дорогу. А кулаками наче грабовою довбнею найтяжчого тарана розторощить кожний із них. Такі в своїх горах викохані наші друзі. Та-

кому тільки зброю в руки, то й не спиниш його в кривавому танку.

— Все ж таки треба добре діло підготувати. А ще краще скликати їх до першої проби.

— Так, отамане Сипку, ти мені переказав Миколою з Велислави, щоб на сьогоднішній день усі на цю полонину походилися. І так станеться. Я всіх про твою волю повідомив.

Юрко не сумнівався ані на часочок у свої слова. Він добре знав усіх своїх побратимів у горах. Знав, що воля отамана це для кожного святий приказ. Адже не було ще випадку, щоб із збійницької громади дехто відійшов із зрадою, або за перекупство продав своїх друзів. Цього ніколи не було в бескидських горах. І тому ці гори такі сильні, могуті, жадна ворожа хвиля їх не всилі надщербити, або надчавити. Тверде гірське право, але люди ще твердіші. Вони добре затимили собі княжу правду та до споконвіку берегтимуть своїх скарбів.

— Одну маю, Юрку, журбу, чи всім нам вистарчить олива та кованих пистоль?

— Яка там журба! Петро з Полян привіз повні бочки олива із Согорова від коваля Голюки та разом із Цепком з Коростенки такі пистолі виковують, що й самий князь міг би їх за чересом носити.

— А як іде діло з добуванням заліза на Гамрах? Чи гайдучня про ніщо не знає?

— Вона ніколи не довідається. Заходять деколи панські шибайноги від графа з Ро-

манова в ці сторони черпати солону воду до великих посудин, але Опанас Тарасів завжди стежі на скраї бору наставляє, щоб лильнувати золото нашої землі. А видобуте залізо з берега нічною порою переносять Вислоковим бродом до Митра з Рудавки й там його в кузняних челюстях перетоплюють на чисту крицю.

— А сірку до пороху та мілке вугілля відкіля берете? -- усім цікавився отаман Сипко.

— З Іванченоля найкраща сірка. А вугілля до виробу стрільного пороху із Чертежівського бору привозить нам Гардого Михайло. Він теж продумав такий порох, що не замакає на комниках ністолі

Збійники на Бескиді не курили люльок, вони розважали себе розмовою.

Сипко добув із рукава чугані шматок хліба й ящик меду. Оба перекусили, бо не було часу чекати на варене снідання в гадині дома. До того Сипка був ще за Княжим, на полонинах і пив у вівчарів жентю. Він і там ночував.

— Але, чи вони справді посходяться, бо вже й сонце на дві тополі?...

— Отамане, ще від світанку їхали люди до Орнави, а другі до Мушини. Між ними бачив я деяких наших побратимів. А вони нарком із людьми йшли, щоб гайдучня не спинювала їх та не гнала потім до робіт.

Десь далеко в лісі озвалася бадьора пісня:

Гай, руно гай, зелена діброва;
Не втне тебе коса, хоч із Бардійова.

Гай, не буду руно косити,
Піду в шугай шабличку носити.

Юрко зірвався із колоди та відгомоном
заспівав:

У шугай носити. . . .
Золоту шабличку, гей, гєя, гей!

На поляну висипались із бору розсміяні
лїця. Перший ішов до Сипка Демко, що
верховодив частиною збійників над Ясел-
кою-річкою. Він найдовшу дорогу перей-
шов, але ні слїду не було на ньому втоми;
ішов, наче його хутір десь на крайчику гай-
бору. За ним підходили інші, вітались із
отаманом і Юрком. Петрові з Коростенки
бору. За ним підходили інші, вітались із
Сипком. Він ледве випросився в батька сво-
го до дружини побратимів пристати. А ще
й не знає, чи його приймуть.

— Мушу статися гідним сином бескид-
ської країни.

Ще не вспїла перша громада розгляну-
тися по поляні, а вже нові молоді юнаки —
як гірські потїчки до великої ріки, збігали-
ся, бо сьогодні перевибір і перша бранка.
А кожний з них хоче цілою душею служи-
ти великій справі. У рідній громаді заправ-
лятися до лицарського діла. Щоб і собі сла-
ву добути та своїм батькам честь до бес-
кидських гір принести. — За відвагу, хо-
робність, послух, добре сповнене діло, ви-
тривалість, пожертву себе за друга свого,
очайдушність і незломність.

Юнаки станули в двохряд перед отама-
ном.

— Витаю Вас, юні вірли, що на поклик нашого рідного верховоди тут ви всі зійшлися — мовив отаман Сипко до юнацької сотні. — Наше діло не бешкетувати на дорогах, пляях і мститися за свою кривду. Але наше діло захоронити наш цілий Бескид такою могутньою волею, щоб і найчорніша туча не знищила нам ані одного зерна із нашої сильної збірноти. Та заки ще підемо всі під один приказ нашого верховоди, кожний із Вас мусить виявити свою справність тіла, якої треба для гарту душі. З нашої громади ніхто не може виписатися. Хіба смерть одна, але й вона мусить чесною бути. Зрадників у наших бескидських горах ніколи не було. Всі стояли за одного, а один за всіх. І так завжди буде. За те наш Бескид є вічнотривалий.

Сипкові слова були тверді, як гранітова запора. Хто боявся важких трудів, мав ще до вибору: або вернутися додому, або виречися раз на завжди рідного товариства. Але такому сумна година. Адже ніколи ніхто не силував юних вірлів Бескиду склонювати свою голову перед першим кращим з ряду, що хотів би на власну руку верховодити дружиною верховинців.

Сипко стояв перед випрямленими юнаками й бачно вдивлявся кожному в очі. Але не найшов ані в одного того, чого боявся. — Бо очі є найкращим дзеркалом душі.

— Юрку, зачни тепер першу пробу. Хай земля почує, що ми живемо.

Юрко, що стояв перший в ряді, підійшов на горбок і крикнув:

— За мною бігом! — і сам летів далі аж над беріг Попруту. Тут скинув наборзі коротку гуньку з рамен, почерез голову сорочку, припоясав сильніше вовняні ногавки й тяжким каменем пірнув з найвищого берега в кручі смарагдових хвиль. За ним вихром мчала громада юних друзів. Роздягався один в одного та ластівкого стрибав у глибоку воду.

Це був перший змаг, хто перший доплине до берега. У дружині кожний мусів добре плавати. Але це не було ще все. Видряпатися найбільше стрімким берегом на верх Княжої Гори і звідцїля перестрибнути Руський Потік, у часі, як сонце підійде на одну тополю обігти підніжжя гори та першому стати перед отаманом.

Дужими веслами вкрилося зелене плесо ріки. Білою піною стелилися рівні водяні стежки, мов із бронзу виковані рамена розбивали хвилі прудкої води. І веселий сміх лунав у ярі модрозеленого Попруту. Рухомою греблею загороджувався водяний вал і вихлюпував водяні перлини ген, далеко аж поза лозові зарубки, прохолоджуючи гарячі від сонця плоскі камінні щити. Швидкими вюнами висковзувалися юнаки з обіймів ріки та бистроногими оленями бігли в слід за Юрком, що вже хапався верхка Княжої.

Синій лупок ізсипався з черкотом у долину дебряної кручі та котився мережаними яружками у водяні борозни. У водяних обіймах потапали круглі сині коралі, розмиваючися з качиним милом, що лежало

в борознах і лакомими жменьками застелювало стежку до ріки камінним пацьоркам.

Довго ще по крайніх зарубках стелилися на піску водяні сліди, але молода громада вже скрилася за розстайною доріжкою за буковим гайлісом і добігала під соснові плаї. А відціля ялівцевою толокою під верхівя гори. — Юрка за руки зловити. І далі за ним перемірити одним стрибком Руський ручай та навмання першаком явитися перед отаманом.

Сипко бачив із поляни юнацькі герці, його серце радувалося, що такі крепкі побратими викохались у зеленому Бескиді. — Буде кому постояти за слушну справу — думав собі отаман і всякі сумніви розвівалися далекими пляями за долю своєї країни. — Підемо до великого лицаря, що з міста Ярослава свої прикази нам послав.

Заходило повільною ходою сонце за гору. Не оглядалося, ані не верталося своїми золотими повісмами купатися в потоці. Озолотило тільки вершки модеревів на Княжій та скрилося за зарубками.

На поляні не було вже нікого. Лише на першому клині букового гайлісся скубав солодкі прилистки буйнорогий олень і легким блянням скликав на пашу громаду лань, що розгублено бавилися в ліскових зарінках. Сміливим стрибком ускакували пишні серни на середину поляни, герцювали й паслися.

Падала з неба роса, а княгиня, володар-

ка бескидського бору, ішла пляями й розгублювала щедрою жменькою свої дороги самоцвіти по гаях, дібровах і лугах. Мережала блискучими перлами листки папороті, кадівала дівоче намисто красній калині, а на ялівцевих голках шила круглі скляні коралики, що не розгублювалися на м'яких пухах моху, тільки блимали іскорками свято-троїцьких вогників. Павуковим сітям передала герданець і докинула ще по дві шафірові кульки. Так мережитья нічна сорочка бескидського бору, золотом засипаючого сонця і самоцвітами своєї володарки. Один тільки голодний рябоперий коваль, сверлюючи своїм гострим дзьобом у пні берези за білими гусеничками, засмітив княгинине намисто корою і трісками; але його сполохав лісовий кіт. Дятель, голосно вивискуючи, перхнув із пня берези та пробившись крізь смерекову гущу над вертким потоком, полетів за поляну, поза дорогу, щоб у дуплавій вербі, що розсілася над жидівським смітником, довечеряти.

Верба стояла, але коршми не видно було. — Бо такий вітер повіяв із бору, що зайдам — кровопийцям немає місця між хрищеним людом. І від цього зчезнула Бо рухова садиба. А нехристова фамілія втекла до Орнави й навіть перед гайдучнею не хвалилася своєю втечею.

Остався ще при дорозі шлябан, але його журавлине рамя, перекинене за крилату рокиту, тельнякало зірваним ланцюжком як стара жидуля на покуті цвенькає беззубою щокою. Стільки пам'ятки по шлябані.

І до половини осмолена дуплава верба. Буде місце на пропам'ятного дуба.

В селі всі знали, хто змів із лиця землі цю стріпахату нору й догадувалися, що не було іншої ради позбутися рудого гада. — Не буде нарід розп'яничувати! І шкуру з нього лупити!

Веселі долоні затирали село й не банувало. — Будеш ждати, аж тебе розіпне? Ти його перший! Не той великий, що вміє терпіти, але цей верхом, що ворога під коліно притолочить! Чекати, що дехто прийде зло вкоротити, сам його поконай!

Такий був Сипко, як наказував своїм побратимам лагоїти народне горе. — Він тебе хоче вкусити, ти йому очі зажмякай, щоб і тікати-стежок не бачив. Не гнівом, але розвагою бий ворога. Не буде тобі твого сонця забирати..

Пішли по всіх горах такі слухи та й гайдучня збоялася виходити із своїх комор. Залізними океницями позатулювала свої житла.

Сипкові слова передавалися з уст до уст. Але нарід далі мовчав і свою роботу чинив. Сипко з дружиною йшов горами та від його твердих стіп дрижали дворища. У Княжому Устю запалилася магнацька палата від цієї ходи. А річка Роба, наче заклята, спинала свої джерела, щоб не було води прохолодити до червоного розжарені покої. Цієї самої ночі висипалися якісь невідомі чорні тіні із горлицьких лісів, окружили ціле передгороддя та повиводили із двірських стаен щонайкращі коні, щоб

верхом гнатись наздогін буйним вітрам. У селі Фльоринці було весілля в пана, що засів і грибівським ключем під свою кормигу зачинив усі доокільні села. Він ані не зіпнув, ані не зойкнув, як саме відчинилися великі ворота до його пишної кімнати та громозвучний голос запитався: — Де поховані записи нашої вільниці? Що ти їх нам загарбав!

Деякі добре підхмелені шляхтичі за пістолі хватили, але пан дому дав знак рукою, щоб ніхто із місця не рухався, а другою вказав на ковану скриню:

— Там лежить ваше право.

Двох Сипкових висланників відчинили тяжку прикриву скрині та зі шкур'яних зв'іт добули старі, княжі документи. А той, що перший ввійшов до палатних кімнат, ще кинув опирам на прощання:

— Бережіться! Ми до всіх вас прийдемо.

Не заслонюючись ні пістолею, ні іншою зброєю, відійшли збійники спокійною стежинкою в свій бір.

Чорна ніч підплигала з бору. Густою веретою заслонювала стежку від двору до полонин. Але густа габа не спинювала в холі Сипкових людей, що несли із собою шкур'яні звитки своїх документів. Ці старі, княжим законом писані права для бескидського люду, треба було мати зі собою, щоб шляхта не могла знищити їх та своїм осудом, чи жадобою володіти горами та поневолювати нарід, не могла далі рости собі права пліндрувати гори з усього бя-

гатства, наставляти своїх посіпак знущати-ся над людьми в селах, або проганяти людей-газдів із їх найкращих ланків та поселовати голодних мазурів-ляхів на загарбаних пайках.

Добрий час мали Сипкові висланники. Не лиш у горлицькій окрузі, де саме всіх займанців-ляшків добре налякали... Як не за згодою, то силою повиймали свої записи з їх сховищ та поховали пергамінові папери. Гарно справилися гірські вірли із дуклянською шляхтою, що не хотіла допустити до своїх воріт Юрка з Мацини з його побратимами, щоб вони могли забрати народні права з панських скринь.

Оливяними кулями відповіли панські гайдуки Юркові, як він стояв із дружиною під залізними воротами над Яселкою та переказував гайдукам своє домагання. Реготалися гайдуки з Юркових слів, що йому захочується свого права... Право — мовляв — його та хлопів у селах працювати на панів, данину складати, вислугуватися найкращим своїм дівочим цвітом у панських покоях, покорюватися панській волі! — з-поза залізних воріт кричали гайдуки й з самопалів гриміли в сторону, звідкіля Юрко говорив. Але від гайдуцьких куль не було шкоди Юрковим людям, бо вони добре та завчасу поскривалися в ровах.

— Побачимо! — наче грім упало Юркове слово, що відійшов від двірських воріт до своїх друзів та повів їх мілким бродом за річку Яселку.

— Переждемо тут дещо та підготуємо-

ся. Треба шляхтича гордовитого скупати в червоній купелі. Тільки невідомо, як він буде втікати зі своїми любовницями крізь червоні обручі... — сміявся Юрко й велів принести з лісу з смолярень для кожного дружинника по два лучива.

— Ми його, як лиса з нори, доки папери не будуть у наших руках.

— А потім з вітрами його палати...

— Ще заскочимо на передгороддя жидів пригріти, щоб добре бачили нашу гору Цергову, як вона вночі весело сміється...

Двірська голота стріляла ще деякий час у нічні ворота, вигукувала злорадісно, насміхалася з хлопів... Але не чула жадної відповіді від бору та ріки, тому перестала гриміти з рушниць і кованих pistolь; поклепуючися вдоволено по раменах, що позбулася напасти, розійшлася по своїх двірських норах. А пан про все забув, оточений своїми компанями з короснянського, королицького, березівського та буківського ключів, при повних келихах угорських вин. До того жиди-музики брящали бляшаними чи мосяжними інструментами так переразливо на ганках, що вся галяйстра в дворі танцювала й бешкетувала поза очима своїх панів.

Скоро поверталися юнаки з смолярні з грубоплетеними лучивами. Смоляки були прикріплені до довгих смерекових жердок, тому, щоб змити гайдучню, що знову буде стріляти з поза грубих мурів, відбиватися перед Юрковими дружинами — юнаками.

— Підемо одні засвітити жидівськими стогами сіна з наших полонин. А двох з вас піде поза стави стежною й підкине смоляки під панські сипанці. Збіжжя не спалиться, бо двораки одержали вже орнарію, а пан решту казав відвезти до млина до Волі. Вправді волянський млин у жидівських наймах, але Петро з Виверівки подбає цієї ночі, що жид утече з млині, а збіжжя заберуть голодні люди. Це й так людська праця, що їй гайдучня вигорнула з наших сипанців. Ледви позвозили люди збіжжя з піль, а вже заїхали гайдуки горнути шляхті данину. Від кожної копи снопів по три гарці чистого зерна.

Стоги з сіном приперали своїми вершками до самого муру. Легко було їх підпалити. А стежка поза стави вела смереко-лим гаєм у сад та зараз при саді були панські шпихліри, соломою криті.

Безшелесно підходили невидимі поста-ті до мурів, а інші з оберемком смолякіє до саду. Так тихо та вважко, що ні одна панська собака не пробудилася в дворі.

Небо було без ясних цяпок, звізди не блимали, ані не видно було високо над дьором цергівської верхівки. Пів крока — не спізнати — чи дехто стоїть, або причаївся на стежці. Автім Юрко, що чесно хотів зразу поладнати з шляхтичем-знайдою справу передачі народніх документів, зустрівшись із стрілами гайдуцьких pistolь і рушниць, інакше повів тепер діло. — З собакою нема потреби в чесне діло ба-

в'ється. До такого по його способі. Хай
тямть лях печений, хто паном гір!

Юркові люди знали всі переходи та перелази до двірських кімнат. Петро з Високого наймитував у дворі три роки за те, що його батьки не могли давати ляхові данини, а ще двох інших його друзів теж стільки ж часу прогайнували в дворацьких оковах на роботі, приковані до жорен і день і ніч крутили жорняними каменями — омелювати кашу з Поділля, що прийшла в заміну за бочки меду. А мед за драчки, шлябани, право випасу, за хворост з лісів — жиди-арендарі панові з людських пасік цідили. Сьогодні примусовий побут-служба в дворі пригодиться..

— Як жаба на перуна вицююрить свої п'яні очі шляхцюра, коли присвітимо йому в учті.. — сміявся Петро, заходячи обережно під панські вікна із смоляками. З ним було ще чотирьох сильних юнаків, що не з пімсти йшли в панські тереми, але на те, щоб ляхи бачили, що вони ще не вмерли та нарід має таких, що за його долю постоять. Лях може собі думати, що нарід тихо виконує всі його бажання, призабув уже про свої вільні дні, але ніколи не довідається, звідкіля в народі родиться ця велика сила жити своїм паном на своїй княжій землі. До цього ляхи не доросли. Вони в гульнях розгублюють свій розум і лише розперізаністю, бутюю, задиркуватістю, подзвонюючи лискучими шаблями, страшать люд, грозять грабіжжю та омотують всі людські права жидівськими п'яв-

ками. — Щоб смоктати кров, купаються в молоці та меді, що жид-арендар із рук села підступом, обманом, хитрістю, прихитством, облудою та шахрайством висмоктає для себе, своїх цуценят і рештки кинє своїм добродіям — шляхтичам, власникам гірських маєтностей. Нарід дає примусову данину, відхрещується від ненасиченої зграї гайдуків, але свою думку далі думає. Та ані руш не хоче визбутися своїх мрій про свої вільниці. Вже грнчі було домагання народу бескидського, щоб пани повернули народові вільні дні праці, вільні дороги проїзду, переходу, вільний випас на полонинах, пасіках, у лісах, довільну годівлю бджоли, вируб дерева на будову хати і на паливо. Але що частіші ставали домагання бескидського люду, то частіші грабіжничі наскоки гайдучні й більші обманства, здирства при шлябанах, митах у міських рогачках, переїзді мостом ріки. До нечуваного доходило в лісах при зборі ягід, малин, черниць, чершень, грибів, або як бідна вдова наломилася собі хворосту на поляні, були випадки, що гайдуки — лісні сторожі живцем кидали нещасну жінку в глибоку пропасть, або до ріки із стрімкого берега. Вривався терпець народу. Нарід таки на добре задумав упімнутися за свою вільницю.. — Ждатиме! Ми тут живемо й наше тут у горах буття.

Стоги сіна загорілися від довгих смолоскипів. Туманом стрілили вгору, розяснилась обора ярким сяйвом першого вогню. Бовкнув сильний вогонь, червоними:

язиками лизав круглі кониці паші, довгими раменами, обручами червені опоясував кола при мурі й пнявся вужем до вершка тополі.

Під брамою нікого не було ні із-зовні, ні зсередини. Юрко пішов разом із усіми своїми побратимами на верхи Цергової. Дужими раменами винесли із камінних сховищ ковану гармату, насипали горнець чорно-лискучого пороху, заткали грубо сухим ключчям, точеною кулею та всипавши пороху на панву, приклали червоно за-жарений у вогні дріт до гарматнього коминка..

З чорної паші ригнуло ясним полум'ям. Здригнулися від грому гори. Далеким відгомонам грянуло в лісових дебрах. Із свистом гнала куля з гарматнього дула просто з ляцькі дворища. Розсипалися під ударом круглі скляні кола у вікнах, кусниками олив'яних об'ямувань із вітрин і грубого різної краски скла розстелилися скляні вікна в головній кімнаті, де шляхта в п'яному шалі продовжала бешкетувати. А куля провалила, вирвала діру в прогилежній стіні та з грюкотом покотилася по камінній долівці передсінку й рівними підскоками мчала сходами в долину просто до ганку, де щодлише ввірвалася музика.

Цілий двір купався в морі вогню. Не всі доми горіли, тільки шпихліри, копиці-стоги паші. Але від цього полумени ціла двірська пристанова карміновими красками вкрилася. Високі тополі над ставом і сме-реки, що відгороджували панську палату

від забудувань, горіючими свічками стріляли високо понад сади, город, дахи домів.

З ляментом увігналася банда гайдуків у панські покої.

— Горить, горить! Вогонь у палатах! — кричали залякані двірські жінки й бігли до своїх опікунів — п'яних шляхтичів. — Чернь хлонська підпалила цілий двір з усіх сторін! Тікаймо! О, Єзус, рети! Згинемо! Рети!

Двірська служба бігала по кімнатах, дерла із стін, що лише далось здерти, й виносила, рятуючи до саду. Але ніхто не подумався, що треба наперед збагнути, де місце пожегу, звідкіля найбільша грозить небезпека... Зарожевіли вікна від горіючих стогів і комори, пронав у двораків здоровий глузд...

— Ціла панська камера горить... Тікати!

Підхмелені ляхи в кімнатах теж і собі розплющили свої п'яні очі. Не багато думаючи, поскакали до дверей та за своїми підводами зверещали. — Коні перед ганок! Утікаймо, бо вогонь нас здавить.

Перший метнувся до обори місцевий лях, падав що хвилина на коліна, зривався на рівні ноги й наче божевільний з великого страху, натрапивши в оборі на свого економа, звалився на нього цілим своїм ростом та благав його: — Якубе, рятуй мене. Виведи мені буланого із стайні, хай несе мене в глуху ніч. Ошалію від цього моря вогнів. Лоб трісне із страху. Не хочу жив-

цем припикати себе. — Якубе, рятуй свого пана.

Обидва, падаючи один на одного, довсліклися до стаен, але — не легко було вивести від жолоба сполоханих вогнем, криком, вереском коней на обору. Коні клубилися при бантах, іржали, гребли ногами, кусали, як було до них підійти, копали копитами й ніяк не спішилися на двір.

Петро із своїми побратимами стояв у саді, все чув, що діється довкола. І весело сміявся. Прийшов страх на ляшню...

Він підійшов спокійно до стаен, відчинив швидко ворота, повідв'язував коней від бантів, голосно свиснув на пальцях, і тоді кинулися коні тікати із стаен. Але на порозі переловлювали їх дужі руки за гриву, кантари. Вмілі ока задержували коней за повітки, вскакували на їх хребти та призогом летіли поза сади, понад став під цергівську гору. Там передавали їх у другі руки, що вже чекали з сідлами та ремнями на верхових лошаків. І прив'язували їх до довгого поруччя, що загороджувало дорогу від стрімких берегів р. Яселки. Кращі верхові коні підуть для побратимів, а робучі заберуть собі люди. Адже людські ґрунти треба обробити, засіяти, а мужик не всилі сам ходити й тягнути свою соху. А рілі теж газдівські, бо пани підступом виманили від людей їх записи на ґрунти, позганяли газдів з найкращих ланів і самі розсілися багатіти на несвоїх ланах. Голодний лях, пероба, лінтай, пянюга разом

з жидами приволікся в бескидські гори та й тут легким хлібом розживається.

До білого дня ще було далеко, хоч на оборі видно було кожний рух гайдуків, вогонь не потахав, далі горіли стоги сіна. Але Юрко не хотів ще входити поза мури. Хай перші справляться Петро із своєю дружиною. — Щоб ляхи не горлали, що ми їх рабунком нападаємо... Ми прийшли тільки своє забрати. Те, що від віків наше. Бо наша теж від віків земля. І наша воля тут газдувати на предківських ланах. Ми працюємо, тож ми власники земель. А ніколи ляхи нероби, голодранці, що заслонюються своїми королівськими паперами. — А йому, цьому ляцькому королеві, яке діло до наших гір? Хто йому дав це право опікуватися нами? Ми його в хрін потребуємо з його варшавською кормигою! Хай мазурнею своєю піклується, що на пісках у лінтайстві триває.

— І жидівських гадюк нам не треба! Цього плюгавства, щоб гниллю пересякали від них наші оселі. — Таке було бажання народу в горах, що нестерпне переносило ярмо й від ляха з дворів і жидарендаря.

— Хто не хоче працювати, той геть із наших гір! Бережіться! Нікому не буде пощади.

— Щодуж утікайте, мерзенники, із своїми насланими до нас жидами за Вислу! Поки ще час! До послідньої ноги вас проженемо з наших осель! Ми в горах володарі, бо ми працюємо! Зчезайте, череваті

ненажири та руді гади! Невблаганий гнів народу. — На смерть гидкій потворі, на смерть! І жидам смерть!

Вслід за власником двору повиходили з кімнат усі гості. Хотіли розїздитися до своїх маєтків. Одні тряслися з жаху, що вогонь його доокола сіяв, і від гарматного стрілу з Цергової, одні рвали собі волосся на голові, як дещо уже з обильного пянства протверезіли, одні звалювали всю біду на своїх співтоваришів. — Не треба було зачинати гульні, як нарід довкола невдоволений, вештаються горами банди опричників, нападають по дорогах, задержують, забирають дорогі коні, речі, вбивають — як до них першому стріляти. Треба дещо народові пофольгувати! — Були й такі голоси між більше тверезими, але цих було тільки декількох, та й вони зпоміж біднішої шляхти, що таки з природи більше тяготіла до народу, як до розпусних, багатих панів.

— Треба було вже давно повідомити про ці негодування народу короля, щоб своє військо прислав присмирити бунтівників...

— Або обережніше поводитися з людьми, що все ж таки нас своєю працею кормлять...

Сварились між собою шляхтичі, добували на себе шаблі, з кулаками скакали собі до очей. А кожний тільки про себе думав, як видістатися із цього проклятого кола, бо розюшені хлопи двір підпалили та ще чого доброго! — Із сокирами, коса-

ми вдеруться на подвіря, тоді пиши пропало! Завжди то інакше й краще боронитися в своїх мурах, як у чужих.

Петрові люди, впоравшись із кіньми, вернулися знову до двора. Але цим разом уже не по добичу, тільки на розмову із шляхтою.

— Не стріляти, бо ані один з вас живий відсіля не вийде! — загукав із саду голосний заклик. — Ми не йдемо на грабунок, лише по нашу вільницю. Щоб вас тут не стало до означеного нами часу. Земля щоб була назавжди наша, без дворів, коршем, шлябанів, жидів, митників, гайдучні та щоб ніколи ваша погана нога не важилась більше стати на нашій предківській землі.

На освітлене подвіря вийшли з саду колом дужі постаті.

— Де є ващ пан? — запиталися гайдуки. — Хай вийде до нас! І з ним ті, що разом з ним на бенкетах нашою кровю напувалися.

— Добровільно та негайно!

Ніхто з гайдуків, ні із шляхти не посміїв: вийняти з-за пояса свою пістолю та стрілити в сторону визиваючих постатей. Це означало б боротися. А панам, хоч сердилися в собі, казилися в люті гордовиті ляхи, не дуже спішилося на тлі вогню, пожежі вчинати новий, але кривавий бенкет. Автім лях відважний, як небезпека далеко ще від нього. Коли ж смерть стоїть уже перед очима, тоді героїство тікає в кут..

Так теж лежав у стайні, в хлівах, при-

критий соломою-підстілкою власник двору, що пішов із своїм Якубом по коня буланого, щоб завчасу чкурнути з очей висланників народу, а по словам ляхів, опришків, що підпалили двір і пригналися грабити панське добро. Лежав під жолобом шляхцюра, зубами із страху дзидзикав і взивав свого Якуба та всіх своїх покровителів на поміч. Та ані Якуб не приходив, ані жадні не являлися заступники. Лише голос із подвіря щораз сильніше взивав явитися йому перед опришків.

— Згину під жолобом хіба, а не вийду на очі черні, що мене живцем розшматає, — думав собі ляцький герой, що в інші дні та часи потрапив катувати невинних людей при праці, копати в черево старикам-газдам, що приходили деколи прохати в нього відложити данину на пізніше, по жнивах, або звільнити хворе челяддя з примусової праці. Такі діла то потрапив вчиняти шляхтич з роду шляхти, пан на дуклянському дворі! Але вийти та лице в лице стати перед людьми, що не за грабіжжю явилися, тільки з волі й домагань народу, такого вже діла не мав великий та на всі околиці окричаний шляхтич над шляхтичами! Радше під жолобом здохнути із страху...

Не докликзвшись власника двору, хоч це даремне звати такого й пусте власником — бо звідкіля він приходить до такого права! Петро велів вийти всім із саду, поставив стежу на брамі, прикликав Юрка з людьми та повів їх до двору. На шляхти-

чів, що збенетжені клубилися на ганку, ніхто не звертав уваги.

— Де є ваш пан? — ще раз запитався Петро домівників. — Приведіть його сюди. Ми хочемо з ним говорити. Вбивати, ні вязнити його не будемо. А цій голоті, що на дворі, скажіть, хай мерщій зчезає! Залишіть тільки пана з Климківки, Волі та Короснянського Ключа. Цих привести до столової. Вони будуть так довго в наших руках, аж поки не відшукаєте пана Яна, вашого добродія. І нашого...

Всі три шляхтичі ввійшли до головної кімнати, але не сказали ні одного слова на привіт. — Хіба він уміє вшанувати людину, що вивищає його своєю працею? Добре, що потрапить вовком з-під ока дивитися; оце панська вивчена штука.

— Сідайте, мосціпановля! — сміявся один з Петрових людей, що за свого малку був примусово панським льокайчуком та мав нагоду вивчитися панських і шляхотських звичок...

— Пане браце, мосці панс, несподівані до вас гості. Вибачайте, що перешкодили. Але це вийде мосцідзєям на здоровя. Ми до вас із звичайним ділом, по доброму, а не з лихими намірами, — сміявся далі молодий парубок, збійник.

— Ганьба нападати на людей вночі та палити добро — гарячився пузатий панок із Волі.

— Еге ж, що ганьба, влізти в наші гори разом із жидовою та захлистуватися нашою кровю. Це така шляхотська честь!

— без хвилювання відповів з черги збійник. — І жінок насилувати на лані, як під нагаєм гайдучні мусять іти на панське до праці. Це теж не ганьба для шляхотського роду й королівських синів. Такої чести вчать вас ваші короленята.

— Ми суцліку, зажалення на вас до короля вишлемо! — відгрожувався вовкулака климківський магнат.

— А ми його вашому королеві з окремими клейнодами занесемо, щоб знав, що його слуги з народом чинять, затівають. Долучимо ще до вашої скарги наш найкращий дарунок для такого вашого короля. Хай собі забере за свою цю кохану королеву своїх рік, Вислу, всіх вас вельмидостойників і ваших лизунів із вами, жидів, що ви без них нещасні й жити не годні. Буде мати повні палати ваш гідний король цих скарбів. А ми вже лишимося на поталу домі самі...

— Добре то говорити... Хто ж буде вас, хлопів, боронити, як на ваші землі нападуть із полудня, або із сходу інші народи? — пробував із такої співанки підійти до збійників ще раз климківський панок.

— Вас собі з-поза Висли на поміч попросимо, відомо ж, ви валечній народ, у плечі стріляти, обітниць не додержувати, забріханістю воювати, підступом і королівською ласкою! — як із нот читав Василь, бо так звався цей збійник, що зайшов собі із шляхтою в бесіду. — Кепське діло з нами хоч і хлопами, що? Мосці пане, із шляхти, шляхтичу.

Кидалися пани під ударом цих простих, але тяжких, як тяжке хлопське життя в горах, слів, борсалися, рукою ловились за рукояті своїх коротких мечів, але були з своїй злобі, пересердю немічні, як малі діти. Збійники не мали готових до стрілу пістоль, але їх очі нічого доброго не ворожили. — Спробуй лише добути білого заліза, сталі з піхви...

В передсінку стався гармідер, метушна. Зближалися кроки та вривчасте: — Якубе, рятуй мене, Якубе. Дзецько моє злоте, Якубе.

Це йшов власник двору до столової, куду збійники веліли його привести. Він прозорно оглянувся по кімнаті, дещо вспокоїлися його великі із страху очі, коли пізнав між приявними своїх сусідів. — Беріть мене — ледве чутно промовив до першого зряду Петра.

— Заки ще візьмемо, клич, пане вельможний, свого писаря, даровизну нам писати. А пак підеш собі, звідкіля тебе тут привіяло. Ми ще оставили тобі одну шкапу, щоб на старі роки не поневірявся пішком по цих ворожих — як ти завжди мовив — горах із тими хлопами...

А до повної чвірки, бо не лицює яснепанові однокінкою як пахтяреві їхати, добереш собі в своїх любих приятелів-жидів за аренду ще три коні. І тоді в почоті поїдеш від нас поклонитися твому панові королеві. Тенер сідай і диктуй. А ви, шляхтичі, будете за свідків.

Петро підійшов до стола, взяв у руку твердий папір, що на ньому писар буде писати, обернув його під світло та говорив, а пан повторяв:

„Я, бувший власник ключів, від ріки Ослави сягаючих та кінчаючихся на Яселці ріці й Табі, з моїми неправно мені наданими маєтностями над Вислоком у селі Виверівка, Тернавка, Рудавка, Божесько, Присітниця, Березово, Іздебки, Коростенко, з усіми Волями та Присілками, віддаю добровільно без жадних для мене й моїх будьяких нащадків прав і зобов'язань першим правним власникам усі орні, управні рілі, сіножаті-луки, пасовища, ліси з полонинами й пасіками та всім, цілим ужитковим добром до повного вжитку тих людей, в яких я силою, примусом і підступом ці всі землі загорнув для себе. Крім цього не рститиму собі ніколи, ані мої рідні ніяких прав до відшкодування, звороту, заміни, відкупна, продажі цих земель у вище названих полосах. Також усі вільниці в лісах переходять на власність народу з усіми княжими привілеями, випосаженнями та свободами. Майно на дуклянському дворі переходить з хвилиною підписання цього документу на вічну власність церкви й каплиці св. Богомольця Івана в Дуклі. Року Божого тисячу шістсот сорок першого, в місяці серпні напередодні Преображення Господнього”.

По голоснім відчитанню, щоб усі приятні добре чули кожне слово, підписав цей документ перший Ян Збігнев Щенснівскі

на Дуклі й т. д. і т. д. та шляхтичі з Климківки й Волі на другому місці. Збоку підписав себе Петро та Юрко з Мацини, що перебирали цей акт у свої руки. Що далі з ним треба зробити, вони добре знали.

— Но, досить буде з вас, панове шляхта, час вам у дорогу. Лише відважно, ми не вювки. Щоб до сходу сонця і сліду по вас не стало. Хто з вас добровільно чи на роком остався б, завтра повисне на гияці. В щасливу вам, ясні пани, дорогу!

※

Жиди, що мешкали на передгороддю містечка Дуклі, давно довідалися про долю своїх панів та не ждали вже на прихід збійників. На скору руку навантажили вози своїми перинами, бахурами та розкуйовдженими, заплаканими й перестрашеними своїми половицями та пошкандибали до Високого й Романового містечок.

Нарід із сіл та околиці не спішився збирати собі рештки панського майна, бо це все переходитиме на дитячу захоронку в Дуклі та Високому. А жидівських будлюди гидилися, бруду, неохайности, всякої гнилі та зарази.

Великий страх упав на ляцьку шляхту на цілому Підкарпатті. Були деякі такі пани, що не чекали на прихід збійників, тільки втікали з найконечнішим добром, без служби, кидаючи все на поталу й загладу. Вони ще вірили, що зорганізують всіх гайдуків у своїх знайомих, або добується поміччя та війська в короля — приборкати

раз назавжди зухвалих хлопів — що по-сміли розбоєм і напастю кинутися на королівських слуг. У пень вирубаємо бунтівниче хлопське насіння, щоб ніколи вже не піднесло своєї бунтарської голови!

Знов же нарід таке думав: звільнити себе з ляхського невільництва, працювати свobodно та вільно на своїх рілях, виявити себе своїм народом, що нічого ніколи не мав спільного з мазурською язвою. Жадних ні кровних, ні мовних звязків. А гори так довго будуть приманливим куском для всякої голоти, як довго нарід не виявить себе вищим своїми духовими надбаннями та перш завсе волею, нестримним бажанням жити своїм життям у своїх сторонах. Жадної мішанки нам не треба, ані жадних опікунів. Ми чистотою нашої крови великі, гепоборимі. Треба нам іще крім рук твердих до всяких трудів і праці, ясних, розсудливих, статочних голів, щоб у гірших часах нарід вести, переждати лихо, не піддаватися хвилевим настроям та не впасти знов у ворожі сіти. За нами стоїть великий лицар, що тепер буває в місті Ярослава та готує нарід до нового життя. Нерозсудливо було б з усім покладатися на його руки. Треба й самому лад у своїй хаті заводити. — Що вартє зусилля та гін до діла, як у себе не потрапимо ладу вдержати?

Збійники нічого не брали для себе з дворів, окрім куль точених, пистоль, пороху, бо іншого дечого їм не треба було. Це все зайве в поході. Табору, підвод

не вживалося для таких чисток від чужинського елементу бескидських гір. Награбленим не збагатиться ніколи. Грабили ляхи, разом з ними руйнувала жидова село за селом... Нарід остався, а грабіжникам кінець приходить. Великий гнів народу та ще сильніший як хвилі ріки по довгій зливі, бурі та хмароломах. Не щадить і ніколи не буде щадити своєї молодечої крові, якщо прийде пора покласти своє життя за братів своїх.

Окремі післанці понесли документи до отамана Сипка. З усіми такими паперами піде пак отаман до Ярослава, щоб у великого Лицаря найти потвердження всієї правди й, на випадок нового ляхського напору на Підкарпаття, збройної помочі в козаків, що від Домаразу по Коростенку таборами осіли, готові на прикази свого верховода. Ляхи будуть чигати на кожную нагоду, коли зерно незгоди засіватиметься між людом у бескидських зворах та крамола міжусобиць гніздо стелити собі буде в хатах... Вистерігайтеся...

Отаман Сипко не вчився в ніяких школах військового ремесла. Він був газдою. Орав сохою свою рілю, як і інші газди, кохав свою земельку цілим своїм серцем. Але в його душі були інші бажання. — Землю треба любити, бо вона нас кормить. Це господарське діло. Важніша справа так кохати свій нарід, щоб очима своєї душі бачити, відчувати все зло та добро народу, а головне найти спосіб захоронити

в цілості нарід для майбутнього не в підданстві, під чужою кормигою, серед найтяжчих часів, а суцільним, сильним, чистим та без чужоплемінної дом.шки.

Оце й дало товчок до перших Сипкових чинів у бескидських горах. І виявилось зразу в збійницьких чинах, приборкуванні розпаношеної ляцької шляхти й кровожадних жидів, яких ляцькі короленята наслали в бескидські гори й собі відсіля соки з народу смоктали. Сипко мав незвичайно здорову голову та в кожній біді чи небіді потрапив найти стежку до виходу. Найважливіше це його висока характерність й бажання, щоб усі сини бескидських гір змалку гартувалися та виховувалися твердим життям у характерності. Тоді кожний поломить собі зуби на цих зелених, веселих, розспіваних горах, що, спершись об срібноленту яругу, береги Сянової води, сильною гранітовою запорою залягли перехід над модрозеленим Попрутом і Дунайцевими крутіжками.

До цього отамана Сипка вислав Юрко своїх післанців з добутими документами. В безпечні руки. Повстанням горіли гори проти шляхти й жидів, тому треба було сховати всі документи у відповідних руках. Не йшло про саму землю, щоб вона, загарбана ляцькими магнатами та жидами-ерендарями, вернулася до своїх правдивих власників. Важніша справа — прочистити гори від чужого, ворожого ляцького й жидівського напливового елементу та зберег-

ти лице народу перед винародовлюванням і відчужуванням себе від рідного, матірнього осередку, матірнього пня української нації.

— Не було ніколи ляхів у бескидських горах, що більше, яким робом сміють ляцькі королі пхати жидів у наші села? — не годував нарід і готовився до рішальної розправи з цими наростами, непотрібами, завадою на своєму організмі. — Не проженемо завчасу, цього песього насіння, не виполемо з наших земель, плюгава ця гзвідь присяде нас дощенту й висмоктає всі наші соки...

Юрко разом з Петром оставили ще малу частину своїх дружинників берегти переходу на Рогівських верхах перед зграєю гайдуків, яких могли ще з решток згромадити ляцькі пани та вернутися відбивати давні свої двори; пішли з Дуклі через Високе, Романове до Буківська. В цьому місечку ляхи відобрали людям їх церкву та перемінили на свій латинський костел. Мало що відобрали, але примушували ще нарід ходити до ляцького костела й по ляцькому молитися. Те саме вчинили ляцькі пани при допомозі своїх езуїтів-ксьондзів у місті Сяноці, де на основі фальшивого доносу, що сяніцька церква згоріла, сяніцькі міщани одержали наказ — якщо хочуть мати свою церкву — хай собі до трьох днів її вибудують. А в селі Ясениці, Грабівниці, Ярчемирі бурилися теж церкви, тому сянічани на швидку руку закупили

церкву в Ясениці, розібрали її, скоро перевезли дерево до Сянока та побудували собі церкву. З сяніцькими міщанами числилися дещо ляхи, бо в їх руках була не лише торгівля та цілий зосередкований промисл, але ще ці міщани мали своїх довірених і певних людей у вищих властей, тому скінчилася ціла справа тільки на злобних доносах і місцевих тертях між міщанами та шляхтою. Одначе не вдалося врятувати церкви ані в містечку Буківську, Березові, Коросні, Ярчемирі, Гачові, Орнаві. На в. лоску висіла теж доля інших церков, що їх сприсягалися ляхи змести з лиця землі, щоб свої косьоли на їх місце будувати. Та цьому перешкодили збійники, що взяли своєю рукою в себе лад заводити з розумом і радою отамана Сипка. Сипко знався на ділі. І добре знав, що треба себе злучити з чинами лицаря, що його слава далеко горами неслася — він прийшов людей з нестерпного підданства визволяти.

Гірськими стежками, що вели поза Рогівську гору до Змійгороду, поза червоні гори над Вислоком подався Сипко з усіми зібраними, зглядно в шляхти відібраними документами до Ярослава.

Ішов день і ніч, щоб скорше передати папері в добрі руки. Спішився, не приставав, хоч пекли його ще старі рани. Тривожно йому чомусь було. Але сам не знав чому. Він знав усі стежки в лісах і переходи, не один раз йому доводилося тудою манджати. Одначе сьогодні ця його дорога чомусь дивно стелилася перед ним.

Тихо було в лісі, безшеслесно, навіть лісові птахи чомусь не співали, як завжди. Рукою махнув Сипко з нехиття та сплюнув із пересердя набік. — Пек тобі, маро, що за дурні думки взялися голови... Не мало б діло вдатися? — виринали сумніви; зловорожба навутичкою застелювала стежку мандрівникові.

А в міжчасі шляхта, хоч зразу вдавала, що погодилася з волею народу, та передала Юрковим висланникам їх папері, потайки готовилася до пекольного діла.

— Мусимо живого зловити того Сипка, бо він нарід бунтує, він має всі документи. Треба з ним скінчити.

Сипко не сподівався цього та безпечно йшов далі, щоб ще під вечір бути в містечку, бо там торговий день, разом з людьми з довколишніх сіл перейти на Засяння. Тудою вже недалечко до Ярослава.

Стежка вела понад потік, буковим гайліссям. Черкала водопадами з твердих порогів та розливалась у малі лісові віконця-озерця. Під ногою тріщав пісок. Сипко переходив потічок по каменях, рукою зловившись за гильки прибережної деревини. Та враз ізнерухомів... На конях валка гайдучні та між ними шляхтичі. — Це гінчі собаки, що засілися на переході на Сипка.

— Не дістанете мене в свої мерзенні руки! — крикнув ще Сипко та скочив у кущі, щоб поза поляну добігти до бору. Але тут було трясовиння глибоке, не було стежки крізь мокляки. Сипко запався по коліна,

не міг скоро вискочити із цієї пастки; спершись руками до землі, хотів вернутися, вирвати себе з цього багна. Але дарма! Гайдучня окружувала щораз тіснішим обручем поляну та перетинала шляхи відвороту. А вперед ще гірше. Гримнув стріл із пістолі, запекло вогнем праве рамя Сипка, він кинувся наче ранений олень уперед, пробуючи на руках і колінах доволіктися до гушавини. Тоді гайдуки чередою вгналися за його бродом у трясовиння та шаблями наздігнали Сипка. Довго він відбивався вирваною із рук гайдука шаблею. Клав трупом коло себе, мостив стежку на багні з гайдуцьких лобів. — Живого, живого! — гевкали із поляни шляхтичі.

Оповідав старенький газда з Мощини, що це неправда, що гайдуки живого зловили Сипка. Його могила є на цвинтарі за червоним берегом. Йому відрубали шаблями обі руки на поляні та живого виволікли до своїх панів. Але Сипко помер із упливу крови й тому досьгодні ціла стежка, що є в лісі за Княжим Ділом, там далі червоніє рубіновими камінчиками. Треба дуже шляхотної та чесної людини, або молодої дитини, щоб ці піски-коралі, якщо взяти їх із стежки на долоню — далі карміном мінилися. Це Сипкова кров позасохала на білих гранітових тачанках.

Молодиці, що у великому пості надівають чорні коралі на шию, носять як талі-

ман рубінові камінчики із Сипкової поляни.

А ця поляна в борі над вертким потічком десять стаянь від перших газдівських ріль.

А народні документи дістались іншим шляхом до рук великого Батька в Ярославі, що тоді прийшов гори від панів визволяти...

НА ІВАНА — НА КУПАЛА.

Яворинський Щовб так уже постарівся, що з його верхівя легше вимикувати ялівці, як з дідової голови сиві волоски. Кущики ялівцю, переплетені сухим бадиллям, кіпчиками розсідалися на яворинських пасіках-полонинах і джмеля гудінням гралися з буйним полонинським вітром. Вітер тікав від зелених кущів; він летів на широких крилах, бо хотів здоганяти своїх молодших братів, що перші вихопилися з обіймів Яворинського бору та вже давно прохолоджували свої перасті крила в модрих Попрутових хвилях. Швидкокрилий та широкоперий вітер ударяв з розгоном у ялівцеві колючки, зойкав голосінням малої дитини, припинював свій лет, наче в дужі обійми хотів пірвати кожне ялівцеве потроча, видерти, вирвати з корінням із землі та жбурнути таку непотріб далеко в глухі дебри й камінчиками-глиною сліди зарівняти...

Малі пастухи пасли вівці на цій поляні, що південнім узбіччям хапається правого Попрутового берега. — Овець не треба пильнувати, вони самі пасуться; тому пастухи підшукали собі веселу забаву. Саме, кожний з них мав до вечора начисто випасіти п'ять метрів землі на верхах. Але,

що одному тяжко було за голову вирвати з землі ялівець, пастухи таке постановили: Разом усі викорчуємо п'ятдесят метрів пасіки.

Конопляною веретою вкривали дітиська цілий ялівець, хапали його в долоні та тягнули, як дід і баба свою ріпу. І молодецьким, безжурним сміхом наповнювали цілий Яворинський Верх, як ялівець несподівано вірвався в коренях, то пастухи з веретою й ялівцем падали та покочувалися в яружку, або внурювалися головами в стоячий ялівчисько. Потім носили всі відземки на найвищий шпиль Щовбу та складали в широку та високу коницю; підскакуючи з утіхи на одній нозі краще як молодий жеребець.

Хіба не було чого тішитися? Про саму пасіку, що буде краще пасовище на полонині для білих овець і баранчиків, діти зовсім не думали. Для них найважливіша справа, що ніхто не буде мати на Яворині такої славної собітки, як їх. Тому так завзято й ще більше витривало молода громада вимикувала копичасті ялівчики з Яворинської головиці.

— Не забудете ще під вечір кожний із сніпком соломи... Підпалимо з усіх сторін. До нас уся молодь прибіжить, з усіх підяворинських осель... Гейже, Боже милий! Заспіваємо пісні; такі танки біля собітки виведемо, що земля буде дудоніти.

— А я без тички вогонь перескочу й гопаком буду чорну хмару від диму по вер-

хівях стелити! Гай, гай, ти наш гаю, і мо-
дра наша ріка Дунаю!

— Та же наша ріка Попрут кращий, як
твій Дунай.

— Я „лем” так у пісні, до складу. Я теж
знаю, що нема в нас другої такої рідної во-
дички, як у Попрутових плесах.

— А підеш попівночі? Не будеш боя-
тися?

— Або на тамту собітку ніхто не вто-
пився! Легко вночі плавається, але нуркати
не годиться.

— Риба до віч скаче, луною ваблена, під
верх виплигає, іжицями могла б око вико-
лотити...

— Ваньо повідав, що краснопері мару-
ни аж до самого берега підпливають... Він
бачив не рибу, але таку водянку, що пере-
кинулася в молодичку та тільки рибячий
хвіст мала й прикликувала його до себе,
щоб задавити його в своїх обіймах і пото-
нути разом з ним у чорних крутіжах ріки.

— А я зловив би таку за руку й до бе-
рега притягнув і до села приніс, щоб усі
люди бачили.

— Але памятайте вечором усі на по-
ляні.

*

Воно аж дивно, що кожного року під
Купала вечоріє з дрібним дощиком; таким
дрібоньким, як роса, небо ситить дощиком.
Ліс, застелений хмарною імлюю, тихою па-
вутинкою дримає й не шелестить, ані пісень
не співає, своїх старих пісень. Бір щойно
тоді пробуджується, як високе вогняне по-

лумя на Яворинській копиці коле його в прижмурені очі та груботкані повісма диму виштовхають з лісових обіймів імліні облички й старечою ходою повзають у всі яруги, дебри, кручі та лісові плаї.

— А на Івана, на Іванонька,
Собітка попалялася!
На кошці, без вербиці
Три дзелень водиці...

А хто ж тую собітоньку
Та і попаляв?
Два голуби воду пили,
Пили та й колотили;

Річень ставок, земля наша.
До миленького дівча каже:
— Хлопче, соколе, мій соколе,
Не йди, не відходи від мене ніколи...

І на ставочок злітали,
Калиндерево насідали;
Плине зоря серед неба,
Гине, вяне, жить же разом треба...

Засвітилися зоряним полум'ям Яворинські хребти, від гори до гори. І дебри заясніли від такого блиску. У дні за кожним сонцем купаються гори в Попрутович озерях; цієї ночі скупалася ріка в бору світляних обіймах. Аж до зелених своїх глибин унурявся водяний келих у Яворинській неночі. — Бо собітка стріляла дужими пасмугами — ген, до самого неба — зоряні стежки вибілювала й пестотливо всміхалася до білого місяця.

— А гов! Котрий перескочить?

Не було відповіді; тільки тінями дебряників і лісовиків мигали стрункі постаті юних синів Бескиду, що без розгону брали у височінь глибокі вогняні челюсті та веселим стрибком перескакували широке коло вогняної собітки, зіскакуючи на протилежне зелене руно верхівки-полонини. Випереджували себе молоді ноги й через те прорізали вогняну габу на дві половині; від таких швидких юнацьких змагань розколина буває.

Спекли собі дівки здохлу кітку...

Аніж хлопці с'позбігали,

Дівки кітку розтаргали...

А дівочий відгомін ще терпкіший:

А, підеш до мене.

Бодай ноги поломив.

І собака тя прожене.

Та слинаве, ще мерзенне...

Потім знову злучаються в піснях добратні пари, що по жнивях мають побиратися, та розлучаються нелюби. Багацько сміху, як зводливі дівчата помотають у пісні ледащого парубійка з найпишнішою молодичкою в селі. Бухтить, палає вогонь, стрибає молодь молодим оленем поверх вогняної заставки, хихикають, за бочки беруться білими руками дівчата, свободою веселять ніч на Івана, на Іванонька, на того Купала! що собітка попалялася...

У селі старики сідають на ослоні білої хижі та вслухаються в дії своїх дітей. Не одний гарний спомин виринає в їх пам'яті. — Як то ще вони на Собітку походом ходили. Яворину свою щорік замаяли. Тому то Щовб завжди такий молодецький, однаково золотом чорне руно гладить у стриженних баранків. І сторчиками ткає всеньку полонину.

— Як я йшов через полонину.

— Гоя, сеяя, біла наша лелія,
Там застав я свою миленьку,
Гей, що вже полола лен...

Вони ще нагадували собі свої герці на полонинських ровеньземлях, що без повіток, а так лише за кінську гриву, ішли вітряним шляхом на перегони, чим дужче до мокряних слідів річища й вертким каблучком як зорваний в леті птах, ускакували на мяку гриву Попрутових хвиль та бігом пробовтували водяну стежку до цього берега, що жадібно пригортав і зграбував за свої пазухи світляні нічки собітчаною колеса. Сьогодні не герцює вже молодь на білогривах конях... І води нічної страхається.

— Еге ж вам, старики! Не ваше діло наші обряди, нові обичаї. І без ваших коняк обійдемося. Бо, де найширше водяне озеро в нашого Попруту, змагання наше від берега до другої піску кучугури.

— Гоя, сая, біла наша лелія,

Що бо в нашім брідку пребія?

— Юрко й Ваньо перші! Степан і Панько за ними. Мирон і Гриць треті. Пак ще два побратими, а решта по двох за ними.

Десять пар рвануло з місця, вогонь прижмутив свої ясні очиці, у два крила постелився, щоб іще вище стрілити до зорей. Потім швидка оленяча втеча й баграве зеркало Попруту біленими, черленими та бору подібними яругами зморщило своє погідне чоло. Ще перед цим дочулося, наче дехто десять разів лиснув голосним праником у ярі ріки. Але це ляцання миттю вснуло; хвилі зате прокинулися зі сну й собі сонливо заговорили десятма парами весел. Зразу хвилі легко засміялися, як дитина, що її в сні ніжно під борідкою гусиним пухом ласкотати; але по хвилині хихикання хвиль химерною хавкою, хлюпотом хижих бурунчиків забурчало й звелось на білені вовчі яруги.

Завзято та ще більше відважно плинули вперед смагли молоді рамена; дужалися в собою, з водяниками та їхніми подругами й з білою собітчаною ніччю.

— Кому першому поталанить причалити сухою погою до берега й вогонь новий на другій верхівці положити, що вже за Попрутом не яворинські, але явірські стада овець випасає, — цей буде старшинувати в нашій полонинській громаді; буде на всіх весіллях дружбити збійницьким топірцем і впродовж цілої риболовлі кожна що друга краща риба піде на його власний вжиток. До того Семенова краля, що темінню бору чорнені її кучері та кручені

найкращими Попруту кочуриками, очі далечнеба блакитом і губи малинягодою черлені, буде перша молодичка, що досхід соненька раннього сіятиме разом з першим змагуном росу на левадах, квітам життя, птахам спів і щебетання, дитячу безжурність і щастя нестимуть разом у кожний поріг і благословення красної весни всім підяворинським оселям.

Помагати собі не вільно ані одним кивком пальця; пропаде спільне марунзілля, що синім цвітом завітчає всі плаї та дороги до полонинських верхів. Ще й може пошесть навести на газдове ягня. Або тоді, як один у воді помагав би своєму підручньому — хоч — слабшому побратимові, оба пронадуть, бо обох водяні руки в обійми свої заволічуть та чорним каменем до першого дна приковають на вічну загибель.

Це місце, де щороку відбуваються вночі на Купала такі щасливі герці, давньою освячені стариною. І звичка, переплисти найширше Попрутове озеро, теж не сьогоднішня. Такий обичай завівся ще в цих часах, як у гори Яворинські прийшла перша звістка про славні походи Великого Хмеля. Адже найбільше натискала в наші крайні оселі довгого, пасматого Бескиду нахабність Польщі та жадоба паювати собі ці майлеводи, гайлісся, приліски та дробенручаїв чисті води, щоб кормигною над зеленими горами володіти. — На готове багатство зазіхався вічно голодний, піськовою мачухою від голодової смерти завороже-

ний, мазур із своїм крякливим воронняч-
ч.дом. Тому саме над Попрутовим яром, на
цій поляні, де кожного року собітка горить,
у ніч на Івана, на Купала, сходилися до
бранки молоді сини Яворинських сіл, гір-
ські вірли Бескидських зворів. — Докину-
ти повної долоні камінь з першої полонини,
за модрі хвилі Попруту, легка вправа; кож-
ний це потрапив. Перейти найгірші лісові
дебрі вночі поздовж Яворинського бору та
принести хліб із Велислави своїм побрати-
мам на полонину, теж звичайна річ, най-
простіше діло; адже зорі, місяць уночі, мо-
лошня дорога найкраще вказують стежку
з бору до першого шалаша. Скочити й вер-
нутися в одному дні з містечка Орнави та
найголовніше завдання, направити всі пи-
столі й придбати мішок, зо два сухого по-
роху, декілька повних пригорців оловянок
до рушниці, — як уже не добрим способом,
то такою штукою виманчував післанець,
що рудий купець довго чіхався й смикав
свою бороду та до кінця не вгадав — як
можна дати так себе перехитрити. — Або
то дехто думає доплатити за ці міста, що
їх у свої найми позаставляли. — Орнава
місто, а не якийсь такий Тилич... Князі його
побудували для бескидського люду, а не
для голодних гуралів. Ще за кулі або по-
рох брали б гріш?! Сміховинка й дар-
минка!

Яворинські побратими, що батькові
Хмелеві з поміччю ладилися, перевибір чи-
нили свого війська над Попрутовим яром.

— Не за покіту, або деяку кару; кож-

ний, що ростом і мірою надавався в юнацькі військові ряди, на першу пробу пролежав на білому камені — хрестом лежачи до гарячого сонця з перевязкою на очах і бедрах — від сходу до заходу сонця. Друге діло: з руками, звязаними сильним ликом під головою, треба переплинути Попрут у цьому місці, де водяна верета мережана самими верхівками струнких смерік і вернутися по короткій віддишці до першого гнізда постою побору. Потім, не приціливши, заалити з крил одним вистрілом з кованої рушниці кірла, що нерухомо шибает над Яворинською полониною; врешті по врочистому приреченні вірної відданости й жертвування себе, свого майна й життя свого за вільне володіння своїх братів у Бескидських горах — піти княжим путем по триста голів вибраної мужви до Хмельницького, щоб разом із його воїнами проганяти поганців та жидову за цю ріку Вислицю.

— Вони перші вказали нам цю Попрутову яругу, де вперше освятився наш старий собітчаний обичай. Малиновим гаєм яр завітчаний і цілющою криницею джерельної води засвідчаний. Трьома колюнами підводних мармору сходів з нашої Яворини зведенні в середні стоковища мореподібної води Дунайця. На твердій межі трьох народів, з княжим гранітом і написом: Тут кінчаються межі!

— Бо тут біля цього граніту, що сьогодні грубим мохом укрився, сходилися в давнині всі три володарі своїх країн та вирішували спірні точки свого майна. І на

знак згоди запалювали великі вогні, щоб усі народи бачили та знали, який всемогучий і справедливий князь Володимир Великий! Землі й народи сягають своїми межами й оселями до Дунайцевих бистрин у гірському коліні за першими проломами Попруту.

*

До другого берега перший причалив Юрко; в його юнацькі обійми, що з молодим медведем міг би йти в дужання. А мязи рук і ніг, стегна на сонці купані, що й старинній божок позавидував би такої сили в молодого яворинського Юрка. Він приклякнув чорною цяткою на пісковій кучурі, руки схрестив над своєю головою на короткі слова молитвання — а потім молодим оленем пірнув у крайній заставці гайлісся та за хвилиноньку засвітив святі вогні на запопрутовій верхівці. І голосним окликом побудив усіх лісових і темного бору мешканців. Тоді молодь, що осталася при першій собітчаній ватрі, докинула ще одну кучугуру ялівцю та пахучої смеречини до великої ватри й голосним перекликанням відозвалося на дебряний відгомін Юркової клички. А буйний полонинський вітер підніс на своїх швидких крилах два високі вогняні пасма аж до самого неба, двома білими рівними вісківками; закруглив ще вітер своє високе коло на ріжках вогню й братніми долонями злучив у вогняних обіймах Попрутове ярище. — Білим сонцем, ясним місяченьком кинув вітер у

дзеркало ріки й погасив усі зорі над бором.

Заніміла юнацька молодеча пісня від такого чуда. — Північна година минається; та в горах горавих і полонині пасічаній білий день. Небувале явище. І цілий яр у сонця дужках. Далекий бір один тільки в чорній габі, спить старечою звичкою, розвернувся вигодою на м'яких перинах моху й прохолоджується імлою та срібних келихів каплинами роси. Старий дідух бір...

З такого світляного собітчаного плеса ані одна велика риба не виплигає в зелень глибоку. Але в таку ніч ніколи не ловиться в нашому Попруті риб. Не тому щоб не хотіти, або води глибокої боятися... Чотирьома парами весел возили парубки першого змагуна з його судженою поперек і доокола світляної зарубки, з піснею:

Хлопче, мій соколе!

Не тужи за мною, мила дівчинонько,

Що м в далекій стороні.

Рано-пораненько яворинські верхівки втихомирювалися. Імлою закутував Попрут свою тайну. Тихими перлинами черчав.

